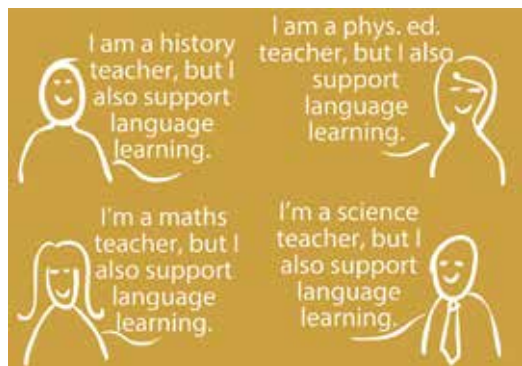

DE STUWKRACHT VAN CLIL

Onze samenleving is onmiskenbaar meertalig geworden. Om onze jongeren op die samenleving voor te bereiden, bieden we vreemdetalenonderwijs aan en daarnaast ook meertalig onderwijs. De Europese Commissie gaf meertalig onderwijs de officiële namen *Content and Language Integrated Learning* (CLIL) en *Enseignement d'une Matière par Intégration d'une Langue Étrangère* (EMILE). Vakinhouden worden daarbij in een andere taal dan de officiële onderwijstaal aangeboden. In Vlaanderen gaat het daarbij om Frans, Engels of Duits.

De CLIL-definitie is meerduidig en laat ruimte voor verschillende invullingen. In sommige scholen worden er CLIL-projecten opgestart die louter taalonderdompeling (immersie) zijn, andere projecten focussen sterk op een CLIL-didactiek, waarbij ook talige doelen belangrijk zijn. Taal is tool en doel. We hebben daarom nood aan een eenduidige definitie met een duale focus of met een verwijzing naar taalgericht vakonderwijs. Beide kenmerken een sterk CLIL-project. Van daaruit kunnen we op zoek gaan naar succesfactoren, drempels en uitdagingen bij de implementatie ervan. De vraag is vandaag niet zozeer of we CLIL implementeren, wel hoe we dat vlotter, kwaliteitsvoller en duurzamer kunnen doen dan de voorbije jaren en hoe we het CLIL-aanbod naar zoveel mogelijk leerlingen uit alle graden en onderwijsvormen kunnen uitbreiden.

CLIL als katalysator voor vernieuwing

CLIL is een vernieuwende werkvorm die zijn deugdelijkheid heeft bewezen, zeker wanneer ze goed is ingebed in het taalbeleid op school. Dan versterken de taalcompetentie in het Nederlands en de taalcompetentie in moderne vreemde talen elkaar. CLIL is meer dan immersie-onderwijs (een zaakvak geven in een vreemde taal, zonder talige doelen): essentieel bij CLIL is ook de aandacht voor de samenhang tussen de CLIL-didactiek, de moderne vreemdetalendidactiek en het taalgericht vakonderwijs. Die expliciete band is wezenlijk, alsook een multimodale input (visueel, geschreven, auditief en concreet) en aandacht voor actief leren en *visual thinking*. De leraren worden gedwongen om anders naar hun vak te kijken, wat meteen ook discussie over het onderwijs op gang brengt. Dat geeft een elan op school. De leraar professionaliseert zich sowieso. Leraren zijn door een CLIL-traject vertrouwd geraakt aan vernieuwing en staan positiever tegenover andere aspecten van onderwijsvernieuwing. Sommige CLIL-scholen hebben een taalondersteuner CLIL, die een brugfunctie tussen vakleraren en taalleraren vervult. Taalleraren in het CLIL-team opnemen, kan weerstand wegnemen.

CLIL heeft een dubbele focus: zaakvakdoelen én leerwinst bij de taalvaardigheid van de CLIL-taal nastreven. Daarnaast heeft CLIL ook doelstellingen die verder reiken dan de doelen van het vak of de vreemde taal, zoals de motivatie en het welbevinden van de leerlingen verhogen, de flexibiliteit van het brein vergroten, of kansen creëren.

CLIL leeft in Vlaanderen. Na een proeftuinperiode is CLIL in Vlaanderen in 2014 succesvol gelanceerd. Drieëntwintig secundaire scholen hadden in het schooljaar 2014-2015 een aanbod voor CLIL. In het schooljaar 2017-2018 is het aantal tot eenentachtig scholen gestegen en vinden we CLIL-scholen over het hele Vlaamse land. In het schooljaar 2018-2019 zullen het meer dan honderd scholen zijn. Het gaat echter nog overwegend over aso-scholen.

Bij alle stakeholders leeft de ambitie om het CLIL-aanbod naar zoveel mogelijk leerlingen uit alle graden en onderwijsvormen uit te breiden. Bij studiedagen is er aandacht voor CLIL in andere onderwijsvormen dan het aso. De troeven van een CLIL-traject zijn immers legio, ook al zijn de decretaal opgelegde startvoorwaarden nog altijd niet min.

Die troeven onderkent de onderwijsinspectie op het veld. In het eerste trimester van het schooljaar 2016-2017 voerde ze een onderzoek uit naar de implementatie van CLIL op macro-, meso- en microniveau. De inspectie publiceerde een positief rapport, weliswaar met aanbevelingen, en gaf aan dat de rol van de pedagogische begeleidingsdiensten bij de kwaliteitszorg cruciaal is.

Decretaal kader

Vooralsnog geen CLIL in het basisonderwijs

CLIL is nog altijd een aangelegenheid van het secundair onderwijs. De overheid heeft eraan gedacht CLIL ook mogelijk te maken in het basisonderwijs, maar is er niet toe overgegaan. Op dit ogenblik is er in het basisonderwijs geen reglementair kader om een vak of vakonderdeel in een andere taal dan het Nederlands te onderwijzen. Er bestaan in het basisonderwijs wel andere mogelijkheden om met talen aan de slag te gaan: talensensibilisering en taalinitiatie Frans, Engels of Duits zijn daar voorbeelden van. Onder taalinitiatie begrijpen we een aan formeel talenonderwijs voorafgaand aanbod van 'talige activiteiten'. Taalinitiatie is erop gericht jongere kinderen in te wijden in een specifieke ►

vreemde taal die later formeel wordt aangeleerd (zoals Frans, verplicht vanaf het vijfde jaar gewoon lager onderwijs en mogelijk vanaf het derde jaar).

Bovendien kan een basisschool het onderwijsaanbod in samenhang aanbieden, en dus ook het formeel taalonderwijs, en zo bijvoorbeeld woordenschat en functionele grammatica Frans tijdens de lessen lichamelijke opvoeding (LO) aanbrengen. Maar de instructietaal tijdens de les LO moet wel het Nederlands blijven. Een les LO waarbij de leerkracht enkel Frans spreekt, is niet conform de regelgeving.

CLIL in de codex secundair onderwijs - drempels en uitdagingen

In Vlaanderen kunnen scholen maximum 20% van de wekelijkse lessentabel in het Frans, Engels of Duits geven, de lessen vreemde talen uiteraard niet meegerekend. Vergeleken met Wallonië en het buitenland ligt het aantal CLIL-uren aan de lage kant – het is geen taalbad – maar de wetgever heeft zo zijn redenen: de school zorgt ervoor dat de kennis van de onderwijstaal bij de leerlingen prioritair blijft en dat het Nederlandstalige karakter van de school behouden blijft. Een minimum aantal uren CLIL daarentegen wordt niet geëist.

De school moet voorafgaand aan het traject een plan opmaken en indienen dat door de bevoegde dienst van de Vlaamse Gemeenschap gescreend en goedgekeurd wordt. In die aanvraag krijgen de continuïteit en de duurzaamheid van het CLIL-project de laatste jaren veel aandacht, omdat ze erg wenselijk zijn, ook al zijn ze in de wetgeving geen noodzakelijke vereisten. Andere elementen zijn wel expliciet vereist, zoals een parallel traject in het Nederlands, een C1-attest van de doeltaal door de CLIL-leraar behaald, rekening houden met de rechten van personeelsleden.

Leerlingen kunnen slechts CLIL volgen, indien ze er schriftelijk en expliciet voor kiezen het CLIL-traject gedurende het volledige schooljaar te volgen en na positief advies van de toelatingsklassenraad, dat ten minste is gebaseerd op voldoende kennis en beheersing van de

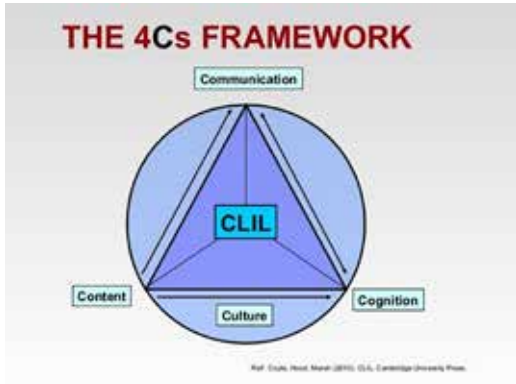
onderwijstaal door de leerling. Die voorwaarde kan in tegenspraak zijn met principes van gelijke onderwijskansen (GOK). De thuistaal van een leerling zou niet mogen bepalen of de leerling al dan niet tot een CLIL-traject wordt toegelaten. Bovendien blijkt uit onderzoek dat meertalige leerlingen grotere voordelen hebben bij meertalig onderwijs dan eentalige leerlingen. De voorwaarde impliceert de noodzaak van een goede leerbegeleiding op school, want de leerlingen moeten de CLIL-lessen een heel jaar volhouden.

Het CLIL-aanbod moet ook voldoen aan de door de Vlaamse Regering bepaalde kwaliteitsstandaard. Die omvat voorwaarden op het vlak van de competenties en vorming van de CLIL-leraren, hun vereiste kennis van de CLIL-taal, de communicatie met ouders en leerlingen, de inpassing van het aanbod in een coherent talenbeleid, de monitoring van de resultaten en de leerwinst van de leerlingen in het vak, in de doeltaal, in het Standaardnederlands en ten slotte de te volgen stappen die een school moet ondernemen bij de organisatie van een CLIL-project. Dat van een school voor de start van een CLIL-traject verwacht wordt dat ze de beginsituatie analyseert, van daaruit doelen en een actieplan opstelt, een communicatiestrategie uitwerkt en het actieplan operationaliseert, kan als planlast overkomen. Een school met een sterk beleidsvoerend vermogen ziet daarin echter een kans tot reflectie: zo kan ze valkuilen vermijden, een draagvlak creëren, teamwerk stimuleren, continuïteit voorzien en het CLIL-project vlotter implementeren.

Voor CLIL bestaat er dus een strikte regelgeving, maar er zijn geen financiële middelen vanuit de overheid voorzien. Voor een vlotte implementatie is een versoepeling van een aantal aspecten in de regelgeving voor velen wenselijk. Dat heeft ook de onderwijsinspectie in haar onderzoek vastgesteld. De eis van een C1-attest, dat de CLIL-leraar voor de doeltaal moet behalen, zou een aantal mensen graag in de eis van een B2-niveau veranderd zien. Anderzijds heeft het C1-attest een meerwaarde voor de taal van de lesgever en diens feedback op de taal van de leerlingen.

Leerwinst

De vier C's

Er zijn aangetoonde positieve effecten op het vlak van de vier C's, de sleutelconcepten binnen CLIL: *content*, *cognition*, *communication* en *culture*. Communicatie verwijst uiteraard naar de ontwikkeling van de communicatieve vaardigheid in de doeltaal. Die verloopt via een intensieve interactie, die ook inhoudelijke vooruitgang in het zaakvak beoogt. Leerlingen worden bij CLIL voortdurend uitgedaagd om denkprocessen, betekenisopbouw en zelfevaluatie toe te passen, wat tot betere leerstrategieën (cognitie) leidt. Via de versterkte taalvaardigheid en andere interculturele prikkels wordt de (inter)culturele gerichtheid sterker ontwikkeld. Omdat de cognitieve belasting in een CLIL-les hoog is, wordt er op het vlak van inhoud, taal en kritisch denken best voldoende *scaffolding* bij input en output voor de leerling voorzien.

Scaffolding

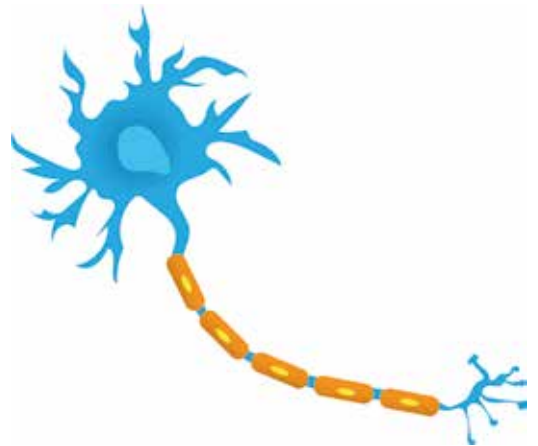
Bron: P. Mehisto

Scaffolding

Effective scaffolding consists of a variety of temporary measures and mechanisms that foster critical thinking as well as learner engagement and autonomy. Scaffolding helps students reach beyond what they could do on their own.

Invloed op het hele leerproces

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat CLIL een onderwijsaanpak is die zowel ingrijpt op talige als op niet-talige aspecten van het leerproces. CLIL beïnvloedt het hele leerproces en besteedt ook aandacht aan impliciete leerprocessen. Meertalig onderwijs heeft een positief effect op de flexibiliteit van het brein en de intelligentie. Hoe langer men meertalig onderwijs volgt, hoe sterker de goede resultaten zich manifesteren.

Ervaring leert ons dat CLIL ook een positief effect heeft op de leermotivatie van de jongeren, hun welbevinden, hun zelfredzaamheid, hun spreekdurf, hun taalvaardigheid in de CLIL-taal en in het Nederlands. Leerlingen worden 'taallienig' en communicatief bewuster. De beheersing van de leerinhouden is even goed, maar loopt in het begin vertraging op. Al snel gaan leerlingen anders studeren, structureren, synthetiseren en halen ze de ►

vertraging in. CLIL versterkt taalzwakke leerlingen en daagt taalsterke leerlingen uit. CLIL ontwikkelt ook de meertalige interesse, de interculturele gerichtheid en communicatievaardigheden en bereidt voor op het hoger onderwijs en vakantiejobs.

CLIL is een krachtig leermiddel dat ook bijdraagt aan de ontwikkeling van taaldidactiek. Met CLIL is er meer aandacht voor impliciete leerprocessen: het betekenisvol doen van dingen in en het begrijpen van de doeltaal, waarbij steun wordt verleend in het taalleerproces. De CLIL-methodiek is een hefboom om taalgericht vakonderwijs in alle vakken te implementeren. De leerlingen tot een diepe verwerking van de leerinhouden brengen vereist een andere taal dan wanneer de leerlingen enkel informatie moeten kunnen herkennen en plaatsen en dat zowel in het Nederlands als in een vreemde taal. Elke leraar moet dus voldoende talige ondersteuning voorzien. Elke leraar wordt een taalbewuste leraar. Taalbewustzijn is een voorwaarde om realistische en goed bepaalde hoge verwachtingen met betrekking tot taalleren te ontwikkelen. Leraren die ook nog communicatiebewust zijn, zijn goed geplaatst om effectieve leeromgevingen te creëren. Zij dagen leerlingen uit om te communiceren in de groep en *teacher talk* beheerst de les niet.

Vaak betekent een CLIL-traject een stimulans voor leraren en verhoogt het hun enthousiasme in de klas. Samenwerking tussen leraren is een noodzaak en leidt tot teams die beter op elkaar afgestemd zijn.

Talige leerwinstmeting in de scholen

Door de leraar duidelijk bepaalde vak- en talige doelen voorzien een focus bij het plannen van de lessen, het kiezen van de bronnen, het sturen van het leerproces, het geven van feedback en feedforward en het meten van leerwinst. CLIL-leraren maken bij talige doelen en de evaluatie ervan een onderscheid tussen *language of learning* en *language for learning*. Er wordt ingezet op de taal uit het bronnenmateriaal en op de taal om uitleg te vragen, om al dan niet met iets akkoord te gaan. Ook leerlingen kunnen hun eigen talige doelen bepalen en evalueren. Dat versterkt hun motivatie. Het is voor alle betrokkenen zinvol de leerwinst zichtbaar te maken.

Making content and language learning outcomes visible!

FOCUS OF LANGUAGE OUTCOMES

- language use (e.g. academic vs social, grammar, common functions)
- communication awareness
- intercultural communication
- language learning skills

Bron: P. Mehisto

Omdat de doeltaal in een CLIL-les voor een groot deel impliciet geleerd wordt, blijft de talige leerwinstmeting binnen CLIL een uitdaging. Vrijwel altijd wordt het zaakvak in de CLIL-taal getest en worden in de evaluatie en rapportering de leerprestaties voor het zaakvak en voor de CLIL-taal gescheiden. De CLIL-leraren duiden vaak de taalfouten aan, maar rekenen ze niet mee in het cijfer van het zaakvak. De scholen evalueren de talige doelen aan de hand van bestaande instrumenten die ze, indien nodig, aanpassen en kiezen soms voor een brede evaluatie met zelfevaluatie, groepevaluatie en procesevaluatie. Evaluatiecriteria waarop geregeld feedback gegeven wordt, zijn het welslagen van de opdracht, de talige accuraatheid, de vloeiendheid en interactiebekwaamheid. Dat laatste bevat onder andere het gebruik van strategieën. Toch blijft een juiste meting moeilijk. Scholen beschikken niet altijd over de capaciteit om hun meetgegevens correct te interpreteren. Daarom doen enkele een beroep op een externe partner, zoals een universiteit.

Dynamiek in lerende netwerken en opleidingen

Een van de succesfactoren van CLIL in Nederland is het netwerk. Ook in Vlaanderen worden de netwerken uitgebouwd. Die zijn dikwijls vak- en studiegebiedgebonden. De pedagogische begeleidingsdiensten stimuleren en faciliteren die netwerken. De netwerkbijeenkomsten focussen op het leren van de leerling én op het leren van de leraar. De leraren wisselen er kennis, ervaringen en materiaal uit om tot nieuwe inzichten en oplossingen te komen. Cursusmateriaal delen in een netwerk loopt goed, evaluatiemateriaal delen loopt moeilijker. Af en toe is er ook co-constructie. De lerende netwerken brengen dynamiek teweeg. Het is niet de bedoeling van

de pedagogische begeleiding om daarbij alles te formaliseren.

Een dynamiek is ook te merken in het opleidingsveld. Er is een groeiend navormingsaanbod en een toenemende internationale expertisedeling. Verschillende onderwijspartners slaan de handen in elkaar om het opleidings- en wetenschappelijke literatuur aanbod in Vlaanderen te vergroten. Zo zijn er in 2017 een nieuw postgraduaat CLIL¹ en een nieuw CLIL-handboek² op de markt gekomen. De professionalisering begint zijn vruchten af te werpen.

Naar een vlottere en kwaliteitsvollere implementatie

De onderwijsinspectie is er zich van bewust dat de regelgeving rond CLIL erg strikt is. Een aangepaste, flexibelere en gedifferentieerde regelgeving zou de drempels bij de implementatie kunnen verkleinen. Bovendien, indien taalzwakke leerlingen in het kader van gelijke onderwijskansen meer toegang krijgen tot een CLIL-traject, versterken we niet alleen meer leerlingen op het niveau van taal, maar versterken we hen ook in het hele leerproces.

Een school die de band tussen CLIL-didactiek, vreemdetalendidactiek en taalgericht vakonder-

wijs expliciet ziet en taalgericht vakonderwijs in alle vakken implementeert, verhoogt haar onderwijskwaliteit. Naast de ondersteuning door de pedagogische begeleidingsdiensten zijn ook de expertise-uitwisseling via structureel overleg tussen CLIL-leraren en taalleraren, via lerende netwerken en de initiatieven op het vlak van deskundigheidsbevordering cruciaal. Elke kwaliteitsvolle voorbereiding en implementatie van een onderwijsvernieuwing vragen tijd. Die moeten we een schoolteam gunnen. Dan kunnen we zeggen: 'CLIL: Just do it!' ◀◀

Leen Pil
pedagogisch begeleider,
Dienst Curriculum & vorming
Coördinatie aso, talen en CLIL
leen.pil@katholiekonderwijs.vlaanderen

EINDNOTEN

1. *Naast het reeds bestaande postgraduaat CLIL van UC Leuven-Limburg en de opleiding CLIL-methodologie van het PCVO van Gent is er nu ook de CLIL-Academy voor leerkrachten, een samenwerking tussen CVO Creo, Vives en Katholiek Onderwijs Vlaanderen.*
2. *Martens, L. en Van de Craen, P., Klaar voor CLIL. Het CLIL-handboek voor Vlaanderen en Nederland, Acco, Leuven, 2017.*

BRONNEN

Ball, Ph., Kelly, K. en Clegg, J. (2015), *Putting CLIL into Practice*, Oxford University Press
Cloet, F., *CLIL in Flanders* (2016). Neerslag van tussenkomst op CLIL-conferentie te Bratislava op 1 december 2016 (gewezen coördinator CLIL Katholiek Onderwijs Vlaanderen).
Codex so (gewijzigd op 16 juni 2017), Art. 157/9
Coyle, D., Hood, P. en Marsh, D. (2010), *CLIL- Content and Language Integrated Learning*, Cambridge University Press.
Martens, L. & Van de Craen, P. (2017). *Klaar voor CLIL. Het CLIL-handboek voor Vlaanderen en Nederland*, Acco-uitgeverij, Leuven.

Mehisto, P. (2018). *Driving forces - Practical measures*, lezing op CLIL-studiedag van 20 februari 2018 in Brussel. (Institute of Education, University of London, UK)
Mehisto, P. en Ting, T. (2017). *CLIL Essentials for Secondary School Teachers: The Cambridge Teacher Series*
Onderwijsinspectie Vlaanderen (2017). *Twee jaar CLIL in het Vlaams secundair onderwijs: een evaluatie*.
Strobbe, L., L. Sercu en J. Strobbe (2013). *Jevak in een vreemde taal? Wegwijzers voor de CLILonderwijspraktijk*. Acco-uitgeverij, Leuven.